

НАУКОВІ ЧИТАННЯ В УЖГОРОДСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ, ПРИСВЯЧЕНІ 90-РІЧЧЮ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА ІВАНА МИХАЙЛОВИЧА ГРАНЧАКА (1927–2000 рр.)

19 жовтня 2017 р. на факультеті історії та міжнародних відносин Ужгородського національного університету відбулися наукові читання, приурочені 90-річчю з дня народження доктора історичних наук, професора, академіка Міжнародної слов'янської академії наук, заслуженого працівника народної освіти України Івана Михайловича Гранчака (1927–2000 рр.). Він присвятив роботі в рідному виші майже 45 років.

Із привітанням до учасників наукових читань і присутніх звернулася канд. іст. наук, д-р політ. наук, професор, проректор УжНУ з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків *М.О.Лендєсл*. Вона, зокрема, зауважила, що Іван Михайлович Гранчак – це одна з особистостей, з якими асоціюється Ужгородський національний (раніше – державний) університет. Відомий слов'янознавець, гунгаролог, фахівець із новітньої історії, професор І.М.Гранчак навіть у студентів інших вишів України та колишнього СРСР асоціювався з авторством підручників з історії південних і західних слов'ян, історії Угорщини. А на початку 1990-х рр. саме під його керівництвом побачили світ нариси історії Закарпаття, де, попри певну об'єктивну обмеженість, було вперше відкрито для громадськості заборонені раніше теми.

І.М.Гранчак був непересічним лектором, який умів виділити для студентів деякі історичні нюанси, що були заховані в подекуди пустослів'ї радянської історичної літератури, однак були визначальними для плину історичного часу. Вимогливий організатор освіти й науки, Іван Михайлович славився також умінням добирати актуальні теми для своїх аспірантів. Можливо, саме тому його так поважають представники гранчаківської школи дослідників соціально-економічних та політичних процесів у Центральноевропейському регіоні». А основне – він був живою особистістю, про яку хочеться й потрібно згадувати.

Д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри нової і новітньої історії та історіографії, аспірант І.М.Гранчака *І.О.Мандрик* та канд. іст. наук, доцент названої кафедри *М.В.Олашин* виступили з доповіддю, в якій проаналізували життєвий шлях і науково-педагогічну діяльність Івана Михайловича Гранчака. Вони звернули увагу на особливості його шляху до наукових вершин. І.М.Гранчак закінчив шкільний відділ Мукачівського педучилища, історичний факультет Ужгородського університету, аспірантуру Інституту історії АН УРСР. У 1955 р. захистив кандидатську, а 1967 р. – докторську дисертації. До речі, Іван Михайлович став наймолодшим доктором наук в УРСР. У коло наукових зацікавлень І.М.Гранчака входили не тільки деякі аспекти історії Чехословаччини, Угорщини, але й Закарпаття та Ужгородського університету. Серед окремих видань було названо такі: «Олекса Борканюк – полум'яний борець за визволення трудящих Закарпаття» (Київ, 1956 р.), «Робітничий рух Угорщини» (Львів, 1968 р.), «Місто над Ужем» (Ужгород, 1973 р.), «Бела Кун – видаючийся діятель венгерського і міжнародного революційного руху» (Москва, 1975 р.), «Робітництва горде ім'я» (Ужгород, 1976 р.), «Чехословаччина в соціалістическом содружестве» (Київ, 1984 р.), «Закарпаття в сім'ї народів СРСР»

(Київ, 1985 р.), «Осередок освіти, науки, культури: Ужгородському державному університету – 50 років» (Ужгород, 1995 р.) та ін. І.М.Гранчак упродовж 33 років очолював кафедру загальної історії, був деканом історичного факультету, проректором із навчальної роботи Ужгородського університету. Він налагодив співробітництво зі Львівським, Київським, Харківським, Московським, Ленінградським (тепер Санкт-Петербурзьким), Воронежським і Кемеровським університетами. Крім того, ужгородські історики тісно співпрацювали з колегами з Кошицького (Чехословаччина), Дебреценського університетів, Ніредьгазького та Сегедського (Угорщина) педінститутів. І.М.Гранчак півстоліття перебував у центрі науково-культурного і громадсько-політичного життя республіки. Його ім'я добре відоме й у сусідніх державах. Пам'ятають його як символ таланту, як взірць служіння музі Клію, як видатного закарпатця. І наукові читання, наголосили промовці, цьому підтвердженням.

Канд. іст. наук, доцент кафедри нової і новітньої історії та історіографії *І.О.Шніцер* виголосив доповідь «Історія першої Чехословацької республіки в науковій спадщині професора Івана Гранчака». На його думку, Іван Михайлович цілком логічно й закономірно звернув увагу на те, що становлення першої ЧСР відбувалось у складних міжнародних обставинах. Історик констатував, що Чехословаччині вдалося вирішити свої міжнародні проблеми та визначити кордони головним чином завдяки підтримці Антанти. Заслуговує на увагу твердження професора про те, що перша ЧСР, на відміну від Польщі та Угорщині, проводила в основному миролюбну зовнішню політику. Позитивним уважав дослідник і те, що Закарпаття ввійшло після Першої світової війни до складу Чехословаччини.

Канд. іст. наук, доцент, завідувач кафедри історії стародавнього світу і середніх віків, аспірант Івана Михайловича *І.М.Ліхтей* у своєму виступі «Науковці Іван Гранчак та Міхал Данілак у словацько-українському історичному дискурсі» розвинув тему ролі Івана Михайловича в розвитку міжнародного співробітництва історичного факультету Ужгородського університету. Доповідач звернув увагу на той факт, що ще в 1965 р. між Ужгородським і Кошицьким вишами було підписано офіційний договір про співпрацю, а в 1970 р. – між їх структурними підрозділами – кафедрами історії СРСР (завідувач – проф. І.Г.Шульга) та історії філософського факультету у Пряшеві (завідувач – проф. М.Данілак). До речі, у 1969 р. словацький учений захистив кандидатську дисертацію, а через три роки видав монографію «Галицькі, буковинські та закарпатські українці в революції 1848–1849 рр.». Він був завідувачем кафедри, заступником декана, проректором названого вишу. Починаючи з 1970 р. М.Данілак неодноразово бував на історичному факультеті Ужгородського університету, де тісно співпрацював з Іваном Гранчаком. Студентам-історикам в Ужгороді словацький професор читав спецкурс за темою захищеної дисертації. Як відомо, у 1987 р. І.М.Гранчак був нагороджений Золотою медаллю Кошицького університету, а М.Данілак у 2000 р. удостоєний звання почесного доктора Ужгородського національного університету. Співпрацю, закладену професорами І.М.Гранчаком і М.Данілаком, продовжують їхні вихованці.

Канд. іст. наук, д-р економ. наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин, аспірант І.М.Гранчака *В.П.Приходько* виступив із доповіддю на тему «Панорамне бачення проблем соціально-економічного розвитку, міжнародних і транскордонних відносин країн Південно-Східної та Центрально-Східної Європи,

історії й соціуму народів Балкан, Карпат та Дунайського басейну у науковій і педагогічній спадщині професора Івана Гранчака». Він звернув увагу присутніх на те, що Іванові Михайловичу було властиве панорамне, «з пташиного лету», бачення проблем соціально-економічного розвитку країн регіону. Він добре почувався (як дослідник) у медієвістиці, новій і новітній історії Чехословаччини та Угорщини, Сербії й Хорватії, історії суспільної думки слов'янських країн. На завершення В.П.Приходько запропонував проводити «Гранчаківські читання» принаймні раз на два роки, вносячи на розгляд актуальні питання дослідження історії, розвитку економіки й соціуму Центральної та Південно-Східної Європи, України, країн Балканського, Карпатського регіонів.

Д-р іст. наук, професор *Д.Д.Данилюк* у виступі «Проблеми історії Закарпаття у науковій спадщині Гранчака» звернув увагу на те, що Іван Михайлович досліджував крайову історію значного відрізка часу – від Х до ХХ ст. Його студії в концентрованому вигляді зібрано в колективних працях «Шляхом до щастя» (Ужгород, 1973 р.), перших двох томах «Нарисів історії Закарпаття» (Ужгород, 1993–1995 рр.). Він вивчав політичну й соціально-економічну історії, питання культури, торкався проблем Карпатської України 1938–1939 рр., писав про діячів національного руху Закарпаття – Олексу Борканюка, Миколу Сидоряка, Івана Мондока, Івана Локоту, Павла Терека та ін. Фахівець цікавився історією Ужгорода, робітничого класу краю, розвитком Закарпаття в радянський період. І хоча не все, написане І.М.Гранчаком, витримало випробування часом, однак великий фактичний матеріал, нагромаджений в його працях, стане у пригоді сучасним дослідникам історії Закарпаття.

Д-р іст. наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України академічного Інституту історії України *С.В.Віднянський* висвітлив питання «Іван Михайлович Гранчак та Інститут історії України НАН України». Насамперед він згадав, що І.М.Гранчак у 1952–1955 рр. був аспірантом названої академічної установи, одним із перших серед випускників Ужгородського університету. Його науковим керівником призначили кандидата, згодом доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР *Ф.П.Шевченка*. Наголосив, що Іван Михайлович завжди зі вдячністю згадував про допомогу свого наукового керівника, а також із боку директора установи *О.К.Касименка*, його заступника *Ф.Є.Лося*, співробітників інституту *І.О.Гуржія*, *І.М.Мельникової*, *О.А.Парасунька*. І.М.Гранчак вчасно підготував й успішно захистив 17 листопада 1955 р. кандидатську дисертацію з міжвоєнної історії Чехословаччини. У 1969–1970 рр. він очолював ужгородський відділ історії європейських соціалістичних країн Інституту історії України АН УРСР, а з 1996 р. був директором Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України, які тісно співпрацювали з Інститутом історії України НАНУ. Загалом майже 50 років Іван Михайлович мав тісні наукові контакти з цією провідною дослідницькою установою історичного профілю в нашій країні. Зокрема він був співавтором або рецензентом колективних монографій, виданих інститутом, брав участь у наукових конференціях, проведених інститутом, виступав офіційним опонентом на захистах дисертацій в інституті, у тому числі в 1997 р. на захисті докторської дисертації самого доповідача, який саме за рекомендацією свого університетського професора й наукового керівника дипломної роботи І.М.Гранчака свого

часу, після закінчення УжДУ в 1973 р., поступив до аспірантури Інституту історії АН УРСР.

Радник дирекції Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України канд. іст. наук, аспірантка І.М.Гранчака *С.І.Мітряєва* виголосила доповідь «Іван Михайлович Гранчак та ужгородський відділ історії європейських соціалістичних країн Інституту історії України АН УРСР». Вона наголошала на тому, що І.М.Гранчак у 1969–1970 рр. був завідувачем цього відділу, куди ввійшли Степан Пруниця, Олексій Хланта, Андрій Керекеш, Омелян Русин, Петро Халус, Петро Студеняк, Світлана Мітряєва. Завдяки йому було налагоджено наукові зв'язки не тільки з установами СРСР, але й окремих сусідніх країн – Чехословаччини, Угорщини, Румунії, Польщі. На переконання доповідачки, І.М.Гранчак був ідеологом та організатором великих міжнародних і всесоюзних наукових конференцій, що проводилися на Закарпатті, на які приїздили відомі вчені – словакісти, богемісти, балканісти, гунгарологи, полоністи. Сам Іван Михайлович неодноразово представляв академічну й вишівську науку Закарпаття на найпрестижніших європейських і вітчизняних наукових форумах. Саме завдячуючи йому про історичну науку Закарпаття знали не тільки в Києві та Москві, але й у Пряшеві, Братиславі, Будапешті тощо.

Виступ д-ра іст. наук, професора, завідувача кафедри нової і новітньої історії та історіографії УжНУ *І.О.Мандрика* присвячувався ролі професора І.М.Гранчака в підготовці педагогічної та наукової зміни. Він зазначив, що Іван Михайлович читав основні нормативні курси, а саме «Історія південних і західних слов'ян», «Історія середніх віків», «Історіографія нової історії» та низку спецкурсів. Не соромився відвідувати лекції старших колег – доцентів *М.М.Лелекача*, *Ф.М.Потушняка*, *В.І.Неточаєва*, *І.Г.Шульги*, *Я.А.Чубукова*, *Г.В.Марченка* та ін. Раз у п'ять років проходив наукове стажування у провідних вишах країни. Неодноразово виступав на наукових форумах на тему проблемного читання лекцій.

І.М.Гранчак дбав і про підготовку науково-педагогічних кадрів. Цей аспект розкрив д-р соціол. наук, професор, надзвичайний і повноважний посол *С.І.Устич*. Він зауважив, що 24 аспіранта Івана Михайловича написали кандидатські дисертації, захистилися 20. Його вихованці *Б.Й.Желіцький*, *І.О.Мандрик*, *І.І.Вовканич*, *М.П.Матьовка* стали докторами історичних наук. І.М.Гранчак неодноразово був офіційним опонентом або писав відгуки на автореферати кандидатських і докторських дисертацій. До речі, в його бібліотеці налічується 150 авторефератів дисертацій з автографами – у більшості з них висловлюється вдячність за допомогу.

Усі виголошені доповіді викликали зацікавлене обговорення учасників читань. Спогадами про професора І.М.Гранчака поділилися його колеги, друзі та студенти. Так, канд. іст. наук, доцент *І.М.Чаварга* згадав про те, що коли помер його науковий керівник проф. *Б.І.Співак*, його взяв Іван Михайлович і надавав йому необхідну допомогу не тільки до захисту дисертації, але й після. А ще він зазначив, що І.М.Гранчак, будучи завідувачем кафедри, деканом історичного факультету тісно співпрацював з ректоратом.

Випускник історичного факультету, дипломат, заслужений журналіст України *І.М.Вашкеба* зазначив, що Іван Михайлович був закоханий в архіви. На початку 1980-х рр. він щороку приїжджав у Будапешт, щоб попрацювати в Державному архіві

Угорщини. Велика заслуга І.М.Гранчака в тому, що він дав путівки у життя тисячам студентів. Працював із кожним, хто хотів у нього вчитися. Радів успіхам кожного.

Д-р іст. наук, професор *І.М.Мешко* підкреслив, що з І.М.Гранчаком його зв'язувала довготривала дружба. Він згадав, як у 1972 р. в університеті було створено вчену раду філологічного та історичного факультетів. Заступником голови обрали І.М.Гранчака. Пізніше Іван Михайлович був головою спеціалізованої вченої ради історичного факультету. А ще він був офіційним опонентом при захисті докторської дисертації І.М.Мешка «Суспільно-політичний рух і суспільна думка Угорщини періоду кризи і падіння кріпацтва (1790–1848)».

Заступник начальника навчальної частини УжНУ *М.С.Лошак* згадав, що І.М.Гранчак, ставши проректором, очолив науково-методичну раду університету. Іван Михайлович щороку організовував науково-методичні конференції, куди на пленарні засідання часто запрошувались учені з інших вишів. І.М.Гранчак був співавтором видань «Комплексний перспективний план соціального розвитку Ужгородського університету на 1981–1985 роки» (Ужгород, 1981 р.) та «Матеріали комплексної системи управління якістю підготовки спеціалістів (КСУЯПС) УжДУ» (Ужгород, 1983 р.). Виступаючий згадав один епізод, який підтверджує, що Іван Михайлович мав власну думку та обґрунтовано її відстоював.

Д-р іст. наук, професор *В.С.Задорожний* поділився спогадами про те, як Іван Михайлович допомагав йому в період його становлення як викладача й науковця.

Канд. педагог. наук, доцентка кафедри фізичної реабілітації, дочка Івана Михайловича *Маріанна Іванівна Кляп* також поділилася своїми спогадами. Зокрема вона зазначила, що улюбленими предметами батька були математика й історія. Так склалися обставини, що він обрав історичний факультет Ужгородського університету та все свідоме життя присвятив служінню науці. У родині Гранчаків панував справжній культ освіти й науки. Старша дочка Ольга (у заміжжі Лемко) стала доктором медичних наук, професором. Молодша спеціалізується з педагогіки. Як визнала Маріанна Іванівна, не вистачає порад батька. На щастя, жива матуся, Анна Дмитрівна, яка зарадить словом і ділом. Від родини було висловлено вдячність учасникам наукових читань.

Наприкінці виступив декан факультету історії та міжнародних відносин д-р іст. наук, професор, аспірант Івана Михайловича *І.І.Вовканич*. Він зазначив, що професор І.М.Гранчак проявив себе як талановитий науковець, чудовий педагог, адміністратор навчально-виховного життя в Ужгородському університеті. І це засвідчили всі доповідачі. Було вирішено проводити «Гранчаківські читання» кожні два роки.